

NADČASOVÉ TÉMA

Ivan Úlehla 1997

Nic není. Je-li něco, nemůže to člověk poznat. Lze-li to i poznat, nelze to přece bližnímu sdělit a jemu to vyložit

Gorgias Leontinský

Kde kdo by chtěl najít nadčasové téma, které by bylo i když on sám, už nebude. My psychoterapeuti jakbysmet. Máme tendenci každou teorii, každé poznání, každé rozumění okamžitě zpracovat, jako bychom už odhalili nadčasovost lidského poznání a došli k tomu, že konečně máme ten kýžený kámen psychoterapeutických mudrců, pověstný svatý grál psychoterapeutických metod, onu archu úmluvy léčení slovem. Totiž, že jsme našli univerzálně platné vysvětlení, prostředek či postup. Svádí nás k tomu obvyklá představa, že lidi „je třeba osvěcovat, vyvádět z jeskyně, v níž žijí potmě. Bude jasno až všichni lidé pochopí jednu formuli, jeden režim řeči a opustí své různé jeskyně. [...]“ Stavím stejně jako citovaný Václav Bělohradský „proti alegorii vycházení z jeskyně alegorii skromnější - každému místo u ohňů, které jsme si rozdělali v chladných mezisvětích. [...] Když pak ve vyprávění u cizích ohňů zaslechneme zkomolené útržky známých příběhů, článků přetrženého velkého řetězu textů, rozfoukaných elektronickým vichrem do všech koutů planety, nesmíme se začít cítit jako funkcionáři lidstva. Můžeme jen trochu zpozornět, jako když v davu zahlédneme známou tvář, ale nejsme si zcela jisti.“ (Bělohradský, 1997)

Jako konstruktivista jsem ovšem přesvědčen, že žádné poznání, tedy ani psychoterapeutické, není „konečné“. Naopak lze říci, že poznání platně existuje vždy pouze v rámci diskursu¹ či kontextu² a spolu s nimi je historicky proměnlivé. Představuji si obrázek profesionální psychoterapie, jak brázdí tok času. Před přídí se stále otevírají čekaná i nečekaná témata. Jejich nové stylizace tvoří smysluplnými vysvětleními bytelnou palubu profesionální psychoterapie. Pevnost a jistota této paluby dovoluje plout dál a na stávající odpovídat hledáním možného. Na této palubě sídlí mocný klan psychoterapeutů, proslulý žárlivostí s níž sřeží, kdo ještě ne, již ano a už nikoli, může pobývat v jeho středu.

Otevírání nových témat psychoterapie vidíme neustále kolem sebe. Ve vlnách přicházejí nové a nové náměty, které „je třeba řešit“. Současně s jejich stylizací, formulací či definováním, přicházejí jednak nové směry a terapeutické školy, jednak nové instituce, které si za své poslání a důvod existence berou právě ta témata, která je třeba řešit. Jakoby psychoterapeuti potřebovali být krok napřed před otázkami, které hýbají společností, jakoby potřebovali mít náskok, loví dychtivě v temných vodách před přídí nové kasovní trháky. K tomu je zajímavé poukázat (Gale Miller), jak rozhodnutím zabývat se určitým tématem definují toto téma jako problém a definice problému je tradičně základním důvodem pro vznik nových institucí. Definicí čehokoli jako problému tak de facto vytvářím jak problém,

¹ **discourse**, 1. lengthy and serious treatment of a subject in speech or writing; 2. continuous piece of spoken or written language ,OXD; 3. řeč, projev, proslov, rozprávka; pojednání; přednáška, FCS (francouzsko český slovník)

² **context**, 1. circumstances in which sth happens or in which sth is to be considered, OXD; 2. okolí jazykové jednotky, textová souvislost; přen. k. doby souvislost

tak instituci kvůli němu stavěnou. Přitom dochází k pozoruhodnému zkomolení logického účetnictví tak, že se záminkou prospěchu druhých otevírají terapeuticky výnosná a výtěžná témata, jako dnes např. drogová problematika, nedávno zneužívané děti, nebo dříve protialkoholní léčba, ještě před tím hysterie, nebo ještě dříve onanie, nebo kdysi hony na čarodějnice - stačí se podívat na dějiny oborů služeb lidem³.

Otevírání nových témat před přídí a jejich přijímání, je za plavby časem na zádi doplňováno zbavováním se těch témat, způsobů, či popisů, již nepřijatelných. Děje se to právě díky otevírání přijímání nových pohledů, resp změnám diskursu. Právě platný diskurs naší kultury obsahuje právě platná měřítká lidskosti, mravnosti, smyslu života. Podle těchto měřítek se pokoušíme tvořit stále nové cesty, jak co nejlépe pomáhat a současně také definujeme s čím je potřeba pomáhat. V historii zůstaly odloženy způsoby dnes již nepřijatelné. Mezi ty drastické patří například upalování čarodějnic, o kterém píše T. Szasz, že kromě jiného bylo také posledním pokusem, jestliže předchozí selhaly, jak pomoci v tom nejdůležitějším, totiž ve spasení duše. Stejně jako upalování se postupně staly nepřijatelné klece a ledové sprchy v blázincích. Postupně jsou coby nepřijatelné vylučovány všechny způsoby kontroly, které nerespektují aktuální pojetí lidské důstojnosti. Z terapie jsou dnes vylučovány paradoxní intervence, direktivní postupy, manipulace, sugestivní otázky, neutralita a podobné. Tento proces pochopitelně bude neustále pokračovat a některá témata pro dnešek aktuální budou zapomenuta, jiná oprášena a jiná nově otevřena. Mnohé postupy ještě dlouho budou žít, jiné rychle zmizí a nepochybně přijdou nové.

Tento „nadčasový“ pohled plavbu časem, neobviňuje psychoterapie z nedostačivosti, či neschopnosti vystavět kamenné bydlo svých znalostí, odolávající času. Nejen, že se o to ani jiné „zavedené“ disciplíny nepokoušejí, ono to ani nejde. Daleko spíše mi jde o to poukázat na proměnlivost diskursů, které jsou ve společnosti živé a zdůraznit přístup, kterému nejde o to bránit se proměnlivosti, nýbrž ji přijmout a zkoumat.

V běhu času vidíme mnohé další proměny. Kultura celé společnosti a kultura profesionální psychoterapie jsou vzájemně provázané a probíhá mezi nimi neustálá výměna. Psychoterapie rozvíjí svou kulturu soustavným hledáním dalších způsobů jak popsat to, čím se zabývá, jak rozumět tomu, co dělá, jak pojmenovat čím pomáhá a jak vymezit hranice své profesionality. Přestože své hranice žárlivě střeží a buduje na nich (Bělohradský, 1997) *celnice, které proclí každou myšlenku a propustí jen ty přijatelné*, jsou i tyto hranice propustné. Je přirozené, že psychoterapie přijímá proměny kultury, protože jí samotné to pomáhá nacházet a formulovat nová témata. Toto prolínání odborného a kulturně společenského považujeme za důležité. Je zajímavé, jak s postupem času, věci, které byly čistě profesní, ztrácejí svou jedinečnou identitu v rámci profese, dostávají se přes hranice a stávají se nepřiliš jasným, o to však rozšířenějším obsahem jazyka neprofesionálního. Tento proces můžeme pozorovat na řadě případů, z níž jen namátkou jmenuji: mindrák, seberealizace, podvědomí, přeučení, dysfunkční rodina, deprese, a další. Pojmy, jež byly původně použity v rámci specifické teorie klinické praxe k velmi přesně vymezeným účelům terapie, se najednou stanou „majetkem“ všech a jakoby na oplátku se jejich význam rozmlží. K tomu dochází proto, že přešly z diskursu specifické klinické teorie, do jazyka společenských konverzací a kulturních tradic. V této oblasti se pohybuje nesrovnatelně více lidí než v rámci psychoterapeutické teorie, a i díky tomu se ztrácí původní precizně specifikovaný význam, jak je v jiném kontextu používán nereflektovaně.

Z tohoto pohledu pak jsou veškeré další úvahy svázány souvislostmi doby a jsou pouze vyjádřením toho jak rozumím své profesi a jejímu místu mezi lidmi. V žádném případě

³ **Služby lidem**, z angl. human services, zahrnuje helping professions, social services, mental health movement, atd.

nejde o pokus přinést nové, to konečně pravé vysvětlení, jak je to s celým světem doopravdy.